

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

55-2

BRNO 2014

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 55
Volume 55

Číslo 2
Issue 2

Předseda redakční rady <i>Head of editorial board</i>	Pavel Kouřil
Redakční rada <i>Editorial board</i>	Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski, Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik
Odpovědný redaktor <i>Editor in chief</i>	Petr Škrdla
Výkonná redakce <i>Assistant Editors</i>	Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela, Hedvika Břínková
Technická redakce, sazba <i>Executive Editors, Typography</i>	Alice Del Maschio
Software <i>Software</i>	Adobe InDesign CS5
Vyobrazení na obálce <i>Cover Picture</i>	<i>Mikulčice-Valy, most č. 1. Předběžná rekonstrukce mostu R. Skopala, podle Poláček 2000 (viz obr. 9 na str. 46)</i> <i>Mikulčice-Valy, bridge No. 1. A preliminary reconstruction of the bridge by R. Skopal, in accordance with Poláček 2000 (see Fig. 9 on page 46)</i>
Adresa redakce <i>Address</i>	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Čechyňská 363/19 602 00 Brno IČ: 68081758 E-mail: pv@arub.cz Internet: http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html
Tisk <i>Print</i>	Azu design s.r.o. Bayerova 805/40 602 00 Brno

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně

Vydáno v Brně roku 2014

Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Copyright © 2014 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors

Obr. 81. Olomouc, výstaviště Flora. Hromadný hrob z vojenského hřbitova.

Abb. 81. Olomouc, Messegelände Flora. Massengrab aus der Militär-Friedhof.

che Schicht und eine nicht näher datierbare Siedlungsgrube entdeckt. In der Schicht wurden auch die mittelalterliche Keramikscherben gefunden.

OLOMOUC (K. Ú. OLOMOUC-MĚSTO, OKR. OLOMOUC)

Výstaviště Flora, ulice Wolkerova a Zamenhofova. Pozdní středověk, novověk. Hřbitov. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum, realizovaný Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm Olomouc a společností Archaia Olomouc, o. p. s., probíhá v prostoru výstaviště Flora A (parc. č. 105/75, 105/76, 105/89, 264/8, 264/9) od léta roku 2012. Podařilo se zde odkrýt doklady osídlení předměstských částí královského města Olomouc v období pozdního středověku, a to např. relikt cihlářské pece konstruované z pozdně středověkých cihel a dlaždic pojených hlínou (obr. 80), výhoz nepodařené vsázky cihel, exploatační jámy na hlínu a další zahluobené objekty.

Mnohem výrazněji však tato místa zasáhly antropogenní aktivity spojené s existencí čtyř městských hřbitovů z období 1. poloviny 19. a počátku 20. století. Hned v sezoně 2012 bylo prozkoumáno cca 800 hrobů patřících k někdejšímu katolickému hřbitovu, situovanému v místech kolem stávajícího pavilonu A.

V roce 2013 pokračoval výzkum jižněji, v prostoru někdejšího vojenského hřbitova, kde se podařilo zachytit cca 260 pohřbů. Hroby zde byly velmi často masové, obsahující cca 10–40 převážně mužských jedinců bez mlodarů a předmětů osobní výbavy (obr. 81). V závěrečné fázi existence, po přeložení vojenského hřbitova, se i zde objevují civilní hroby včetně žen a dětí, což je dokladem využívání těchto míst k pohřbívání civilistů, pro které na sousedním katolickém hřbitově nebylo místo. Kromě toho bylo i v tomto roce na místě někdejšího katolického hřbitova odkryto dalších 265 soliterních hrobů.

V souvislosti s hloubením kanalizačních přípojek byl objeven rovněž hromadný nálezh druhotně uložených lidských pozůstatků, pocházející zřejmě z období výstavby původního pavilonu A v 70. letech minulého století. Po zběžném antropologickém průzkumu těchto pozůstatků zhruba 2500 jedinců byly tyto pietně uloženy na Městském hřbitově v Olomouci-Neředíně.

Naprostě nečekaným nálezem se pak stal objev zbytků protiletectvého krytu z konce 2. světové války v prostoru před vstupní halou do pavilonu A z ulice Wolkerova.

*Vít Hadrava, Peter Kováčik,
Táňa Moskalíková, Pavel Šlézar*

Resumé

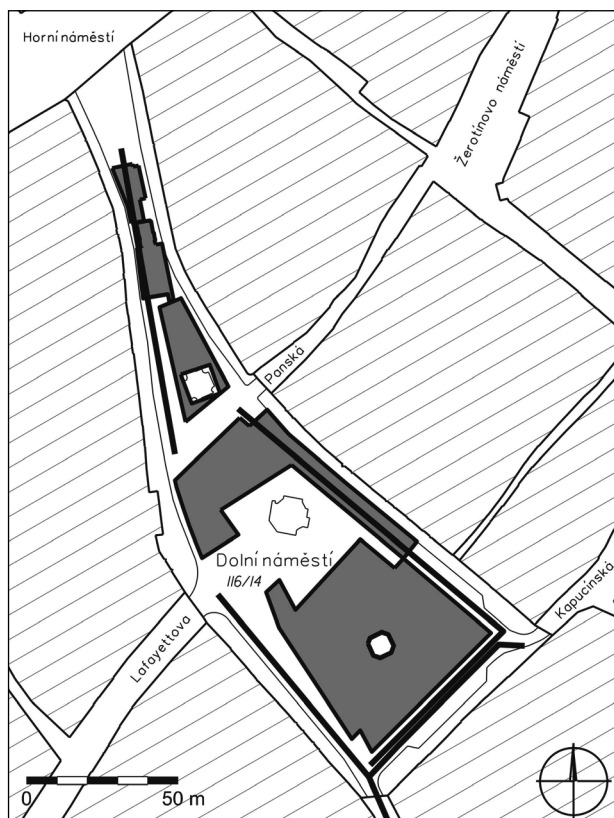
Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Messegelände Flora, Wolkerova- und Zamenhofova-Straße. Spätmittelalter, Neuzeit. Friedhof. Rettungsausgrabung.

OLOMOUC (K. Ú. OLOMOUC-MĚSTO, OKR. OLOMOUC)

Dolní náměstí, parc. č. 116/14. Středověk, novověk. Sídliště. Záchranný výzkum.

Vzhledem k tomu, že projekt „Stavební úpravy Dolního náměstí v Olomouci“ se realizoval v Městské památkové rezervaci Olomouc, vznikl oprávněný požadavek na archeologický výzkum ohrožené památky, který od září 2011 do června 2013 provedl odbor archeologie Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.

Vlastní archeologický výzkum byl rozdělen na několik částí: plocha „A“ před Neptunovou kašnou (509 m²), která byla vymezena souřadnicemi: Y= 547 089,10;

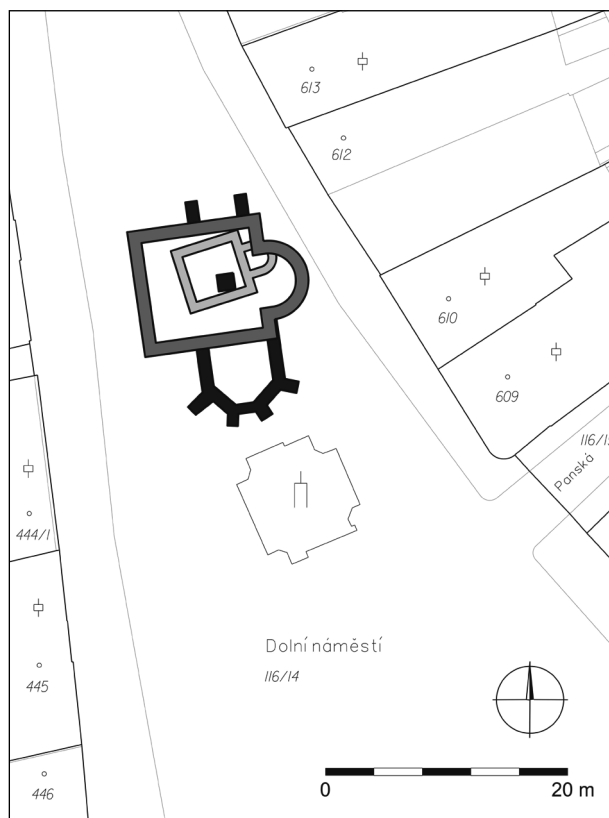

Obr. 82. Olomouc, Dolní náměstí. Výřez z digitální katastrální mapy Olomouce s vyznačenými plochami archeologického výzkumu.

Abb. 82. Olomouc, Dolní náměstí (Platz). Schnitt aus digital Katastralkarte der Stadt Olomouc mit Bezeichnung der Grabungsfläche.

X=1 121 598,46; Y= 547 081,98; X=1 121 595,50; Y= 547 066,32; X=1 121 624,58; Y= 547 080,51; X=1 121 636,27, plocha „B“ před mariánským morovým sloupem (333 m²), která byla vymezena souřadnicemi: Y= 547 079,04; X=1 121 650,68; Y= 547 062,44; X=1 121 634,68; Y= 547 045,42; X=1 121 650,26; Y= 547 068,72; X=1 121 665,12 a plocha „C“ (43 m²); ty byly probádány formou předstihového výzkumu až na geologické podloží, plocha „D“ byla prozkoumána pomocí selektivních sond pouze do hloubky dané stavebním projektem (maximálně -1,10 m), plocha „E“ byla prozkoumána pomocí detektorů, neboť se zde skrývalo do hloubky jen -0,40 m (obr. 82). Pravěká (KLPP) a středověká archeologická souvrství leží přímo pod skladbou současné kamenné dlažby a sahají do hloubky 1,10–2,50 m, tj. na úroveň povrchu geologického podloží. Zvrstvení nerespektuje přirozený spád náměstí od severovýchodu k jihozápadu, ale narůstá směrem k úpatí svahu.

Nejvýznamnější archeologické objevy se podařily v oblasti kolem Neptunovy kašny, kde byly nalezeny předpokládané základy kaple sv. Markéty, poprvé zmíněné v písemných pramenech v roce 1417 (Nešpor 1936,

Obr. 83. Olomouc, Dolní náměstí. Vzájemná poloha všech objevených kostelů.

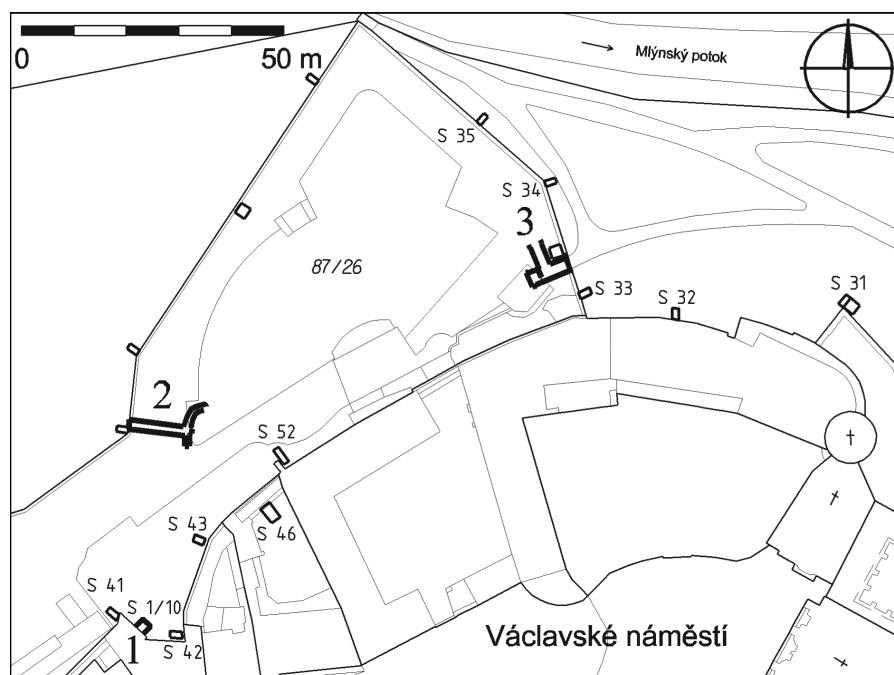
Abb. 83. Olomouc, Dolní náměstí (Platz). Gemeinsamlage aller entdeckten Kirchen.

36; Richter 1959, 122; Bláhová 1993, 51). Protože v tomto prostoru bylo v 90. letech minulého století zjištěno kostrové pohřebiště z 11.–12. století (Bláha 2003, 22), měli jsme určité indicie, že by zde mohla stát i románská stavba. Rovněž tento předpoklad se podařilo potvrdit, protože 6. října 2011 byl objeven jihozápadní roh kamenné zděné stavby románského stáří. Postupně se podařilo odkrýt půdorys malého jednolodního kostela zakončeného apsidou (obr. 83). Románský kostel byl vložen do již existujícího kostrového pohřebiště, proto jeho stavbu klademe do druhé poloviny 12. století. Z kostela se zachovalo nejen základové (podzemní) zdivo, ale na dvou místech jsme zachytili dokonce jeden řádek nadzemního kvádríkového zdiva. Nepochybně nejunikátnějším nálezem je objev fragmentu románské terakotové dlažby dochované in situ uvnitř lodi kostela. Dlažba byla v terénu zpevněna a v celku odebrána, aby mohla být v budoucnu prezentována pravděpodobně v Arcidiecézním muzeu Olomouc. Existence kamenného románského kostela svědčí o významu místa před udělením městských práv a privilegií.

Někdy na přelomu 12. a 13. století přestal románský kostel svou velikostí vyhovovat, proto byl obestavěn větším románsko-gotickým kostelem obdobného půdorysu, tj. obdélná loď zakončená apsidou (obr. 83). Druhý kostel

Obr. 84. Olomouc, ulice Mlčochova, Dobrovského. Poloha archeologických sond na digitální katastrální mapě Olomouce.

Abb. 84. Olomouc, Mlčochova- und Dobrovského-Straßen. Die Lage der archäologischen Sonden in digitaler Katasterkarte.

byl postaven na počátku 13. století, nejpozději do 40. let 13. století, tzn. před lokací města Olomouc. Kostel měl podlahu vyhotovenou z břidlicových desek, která ležela prakticky ve stejné úrovni jako původní románská terakotová dlažba. V některých místech ale došlo k poklesu románské dlažby, a proto pod novou břidlicovou podlahou zůstala zachována. Románsko-gotický kostel přetrval do počátku 15. století, kdy k němu byla přistavěna kaple sv. Markéty (1417). Při této příležitosti byl původně plochostropý kostel zaklenut, proto byl do jeho lodi vložen pilíř a po obvodu bylo přistavěno několik opěráků (obr. 83). Kostel i s kaplí sv. Markéty chátral, jak o tom svědčí upozornění bratrům kramářům z roku 1465, kterým se zavázali, že budou kapli lépe udržovat. Jejich snaha zřejmě nebyla dostatečná, a tak kostel s kaplí ve 20. letech 16. století zcela zanikl, jeho zdivo bylo zčásti vyrabováno a použito jako stavební materiál.

Dalším významným objevem byl nález několika (tři až čtyři) úrovní šterkového dláždění, které představuje povrch tržiště ve 14. století. Šterkovou dlažbu jsme detekovali v celé ploše Dolního náměstí, takže je možné konstatovat velmi vysokou úroveň péče o veřejná prostranství již ve středověku. K terénním úpravám docházelo i později v novověku, kdy máme z pramenů doloženo např. budování obranného příkopu v roce 1758.

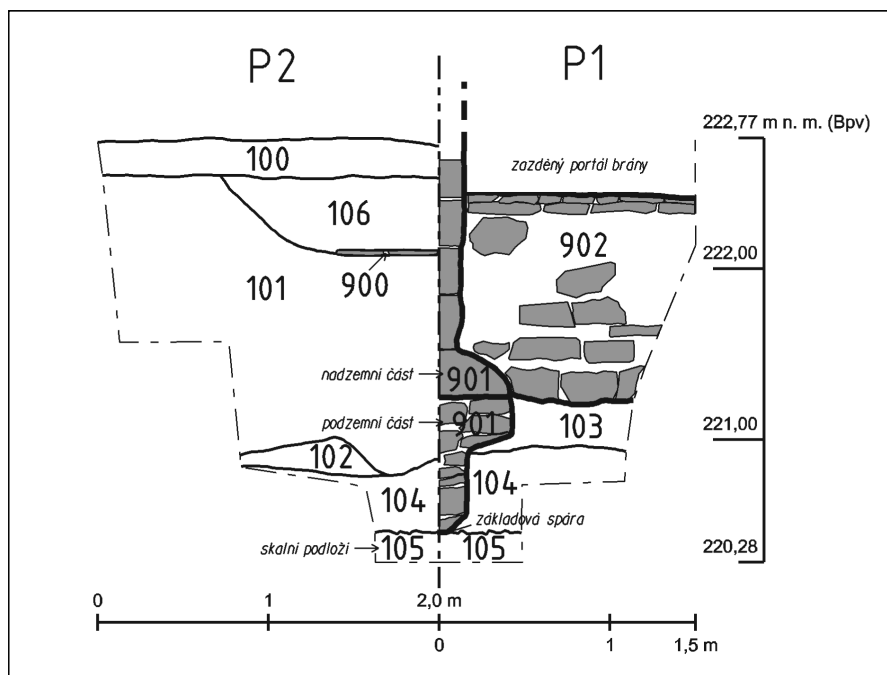
Protože geologické podloží Dolního náměstí je tvořeno jíly, udržuje se v archeologických vrstvách vysoká vlhkost, která přirozeným způsobem napomáhá uchování organických, ale i kovových předmětů. Proto se podařilo nalézat velké množství např. dřevěných předmětů, resp. jejich fragmentů, popřípadě odřezky kůží. Během archeologického výzkumu Dolního náměstí v Olomouci bylo nalezeno osm poutních odznaků (čtyři takřka kompletní, čtyři fragmentární) ze 13.–14. století. Z území České republiky je známo cca 13 poutních odznaků, při-

čemž jeden z nich je rovněž z Dolního náměstí z výzkumu v roce 1997. Jedná se tedy o zcela mimořádný soubor, který v České republice nemá obdoby. Podařilo se již dohledat místa původu nalezených odznaků – tři exempláře s trůnicí P. Marií s Ježíškem pocházejí z Cách, odznak s biskupskou postavou představuje sv. Serváce, který byl do Olomouce dopraven z Maastrichtu. Větší fragmenty poutních odznaků zřejmě pochází rovněž z Cách (pravděpodobně s motivem vystavování tuniky Panny Marie), menší fragmenty nebyly dosud určeny.

Mlčochova 5, Dobrovského ulice – Locatelliho bastion, parc. č. 146, 87/23, 87/26. Středověk, novověk. Městská brána, bastion. Záchranný výzkum.

V rámci přípravných prací pro projekt „Olomoucký hrad“ byl Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, osloven zpracovatelem Studiem PRAK, s. r. o., aby provedl archeologickou sondáž, dokumentaci a archivní rešerši brány Všech svatých, průzkumu hradebního vnitřního prostoru za brankou mezi Locatelliho bastionem a kurtinou a rešerši literatury k Cikánské brance (Zatloukal 2010). Terénnímu výzkumu předcházely archivní rešerše v barokních plánech pevnosti, uložených v Rakouském státním archivu – Válečném archivu ve Vídni (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien), skupina 11, Ženíjní a plánový archiv (Karten-und Plansammlung, Genie-und Planarchiv Inland, C IV, Olmütz alpha), přičemž bylo především využito dosud nepublikovaných výsledků řešení výzkumného projektu P. Michny (1997; 1998; 2000).

V popisovaném prostoru probíhaly v letech 1972–1975 rozsáhlé sondážní práce, kdy bylo v rámci programu „Sanace dómských hradeb“ vykopáno 53 statických sond (Dohnal 1974, 106–111, tab. 111–113; 1975, 86–91). V bezprostřední blízkosti brány Všech svatých byly

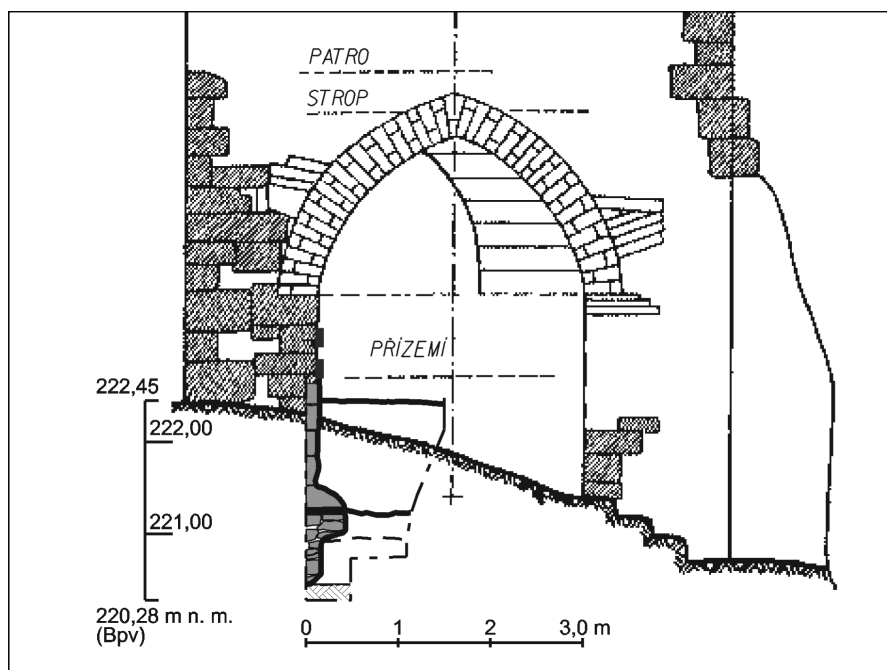
Obr. 85. Olomouc, ulice Mlčochova, Dobrovského. Sonda S 1/10 u městské brány Všeoh svatých, profily P 1 – 2.

Abb. 85. Olomouc, Mlčochova- und Dobrovského-Straßen. Sonde S 1/10 an der Stadtto des Allerheiligen, Profile P 1 – 2.

vyhloubeny tři statické sondy 41/73, 42/73 a 43/73 (Dohnal 1987, 83–87). Sonda 41/73 (obr. 84) byla vykopána u západní stěny brány Všeoh svatých do hloubky 1,60 m, kde se objevilo podloží (Dohnal 1987, 83). Základy brány však nebyly tímto výkopem ověřeny, stejně tak není napsáno, zdali bylo zjištěno skalní nebo písčité podloží. Sonda 42/73 (obr. 84) byla vykopána do hloubky 1,20 m, kde se objevilo písčité podloží (Dohnal 1987, 85). Sonda 43/73 (obr. 84) nebyla z důvodu přesunu pracovníků na výzkum obchodního domu Prior dokončena (Dohnal 1987, 86).

Sonda S 1/10 o rozměrech 2,00×2,00 m a hloubce až 2,30 m byla situována přímo před zazděný portál brány Všeoh svatých tak (střed sondy S 1/10: X=1121094,01, Y=546442,38), aby byla odkryta jihovýchodní polovina

brány (obr. 84). Sonda S 1/10 měla zjistit stav a hloubku základů (ozn. k. 901) na severovýchodní straně brány Všeoh svatých. Původně nadzemní zdivo brány Všeoh svatých sahá dnes až do hloubky 1,50 m pod úroveň současného terénu (221,27 m n. m.), který byl o tuto mocnost navýšen (obr. 85). Nadzemní zdivo je budováno z kvádříků o rozměrech 0,25×0,40×0,20 m, spojovaných poměrně kvalitní bílou vápennou maltou. Spáry mezi kvádříky jsou podřezané. Nadzemní zdivo je ukončeno nárožním kamenem – odrazníkem o rozměrech 0,45×0,32×? (hloubka) m. Pod kamenicky opracovaným odrazníkem leží vlastní základové zdivo vybudované ze zhruba osekaných nepravidelných kamenů cca 0,24×0,10×? (hloubka) m, rovněž pojených poměrně kvalitní bílou vápennou maltou, která vyhřezává ze spár. Základové zdivo je vysoké jen 0,80 m a postupně se směrem dolů zužuje. Základová spára je

Obr. 86. Olomouc, ulice Mlčochova, Dobrovského. Detail soutisku profilu P 1 s nárysem severozápadní stěny brány Všeoh svatých (podle Kšír 1967, 54).

Abb. 86. Olomouc, Mlčochova- und Dobrovského-Straßen. Abgrenzung der Profil P 1 mit einer nordwestlichen Mauer an der Stadtto des Allerheiligen (nach Kšír 1967, 54).

přímo na skalním podloží k. 105, úrovni 220,46 m n. m. (obr. 85).

Celou situaci lze interpretovat následujícím způsobem – věž byla založena na skalním podloží na dvou rovnoběžných podlouhlých patkách orientovaných ve směru severovýchod – jihozápad. Podařilo se rovněž zjistit původní rozměry brány ve věži, která měla šířku 2,90 m a výšku 4,15 m (obr. 86). Zcela jednoznačně se tak podařilo potvrdit hypotézu J. Kšíra (1967, 50), že brána Všeck svatých – navzdory skepsi V. Ríchtra (1959, 64) – stále stojí a je velice dobře dochovaná.

Průzkum prostoru za poternou Locatelliho bastionu – Cikánským výpadem – se omezil na zaměření a fotodokumentaci. Poloha středu branky se nachází na souřadnicích X=1121055,62, Y=546445,12. Průzkum prostoru za zadržovanou brankou v severozápadním boku Locatelliho bastionu (střed branky: X=1121025,05, Y=546361,21), přístupnou ze sadu Pionýrů, měl pomoci odpovědět na nejasnosti ohledně funkce a doby vzniku. Podzemní chodby byly zaměřeny speleologickými metodami, přičemž byl vytyčen volný polygon se sedmi body o celkové délce záměru 44,96 m. Protože polygon zůstal otevřený, mohlo dojít k jeho natočení. V místech polygonových bodů byly vyhotoveny řezy chodbou. Archivní rešerši se jednoznačně nepodařilo najít odpověď na nastolenou otázku účelu podzemní chodby. Jako nejpravděpodobnější interpretace se ale jeví funkce kanalizační stoky z 19. století.

Richard Zatloukal

Literatura

- Bláha, J. 2003:** K raně středověké topografii Olomouce se zvláštním zřetelem k oblasti tzv. Předhradí. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 31 - 2002, Sborník prací historických XIX*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 13–28.
- Bláhová, Z. 1993:** Historická analýza Horního a Dolního náměstí v Olomouci. In: *Památkový ústav v Olomouci 1992. Výroční zpráva*. Olomouc: Památkový ústav v Olomouci, 49–66.
- Dohnal, V. 1974:** Sondáž na dómském návrší v Olomouci (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 1973*, 106–111, tab. 111–113.
- Dohnal, V. 1975:** Pokračování sondáže na dómském návrší v Olomouci (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 1974*, 86–91.
- Dohnal, V. 1987:** Systematický archeologický výzkum, Zpráva o 1. etapě (1972–1974). Rkp. nálezové zprávy. Uloženo: archiv Vlastivědného muzea v Olomouci.
- Kšír, J. 1967:** Dvě neznámé a dosud existující středověké brány v Olomouci. *Památková péče: orgán Československé památkové péče, ročník 27*, 50–56.
- Michna, P. 1997:** *Bastionová pevnost Olomouc. Od opevněného města k tereziánské pevnosti. Průvodce*

dějiny a expozici. Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

- Michna, P. 1998:** Bastionová pevnost Olomouc – památková dokumentace. Výsledky Projektu výzkumu a vývoje č. 99. In: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1997*. Olomouc: Památkový ústav, 94–95.
- Michna, P. 1999:** Bastionová pevnost Olomouc II – využití památkové dokumentace. Etapová výzkumná zpráva č. 1. Rkp. výzkumné zprávy, ev. č. D-434. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.
- Michna, P. 2000:** Bastionová pevnost Olomouc II – využití památkové dokumentace. Rkp. závěrečné výzkumné zprávy, ev. č. D-432. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.
- Nešpor, V. 1936:** *Dějiny města Olomouce*. Brno: Musejní spolek.
- Richter, V. 1959:** *Raněstředověká Olomouc. Stavební dějiny vzniku města*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Zatloukal, R. 2010:** Olomouc, Mlčochova 5, Dobrovského ulice – Locatelliho bastion, akce NPU011/10; 26. duben 2010 – 30. duben 2010. Rkp. nálezové zprávy, ev. č. D-820. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci.

Resumé

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Dolní Platz, Parz. Nr. 116/14. Mittelalter, Neuzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

Olomouc (Kat. Olomouc-město, Bez. Olomouc), Mlčochova- und Dobrovského-Straßen – Locatelli Bastion, Parz. Nr. 146, 87/23, 87/26. Mittelalter, Neuzeit. Stadttor, Bastion. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (K. Ú. SLAVONÍN, OKR. OLOMOUC)

Arbesova ulice. Pozdní středověk až novověk. Cesta. Záchranný výzkum.

Lokalizace: S-JSTK (X:Y) – 1123706: 548488; 1123720: 548455; 1123639: 548420; 1123626: 548453

V srpnu a září 2013 uskutečnili pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., průzkum polykulturního sídliště (viz oddíly Eneolit a Doba bronzová) pod nově budovanými rodinnými domky na Arbesově ulici v Olomouci-Slavoníně (parc. č. 533/95 – 533/102). Lokalita je situovaná na mírném svahu obráceném k východu nad inundací řeky Moravy s nadmořskou výškou 218–220 m n. m. Na ploše skryté stavby o velikosti 0,31 ha bylo zkoumáno 74 objektů.